

**Tamra Ave Võromaa järvist
ja noidõ hoitmisõst**

Kae lk 2

**Võromaa kihlkunna –
Harglõ**

Kae lk 3

**Ruitlasõlõ paistus
ilmalõpp joba kätte**

Kae lk 4

Võrokiilne jutlus Urvastõ kerikun

Urbanipäävä jutlusõ pidi Urvastõ keriguopõtaja Salumetsa Üllar võro keelen: «Oif õigõ aig ja õigõ kotus!» selef tä esi.

Salumetsa Üllar ütelf, et rahvast es olõ kühl väega pallo kullõman, a tuu iist olli tuul pääväl, 25. lehekuul kerikulõ tulnu säändse inemise, kiä pidävä umast keelest luku.

«Kiilt ei piä kõnõlõma šou peräst, toda kuulsust ma hindäle ei taha,» selef keriguopõtaja. «Egä opõtaja taht, et jutlusõ sõnomit tähele pandas. Ku kullõsõ inemise, kelle meelest

om esihindäst mõista, et elämi Võrumaal ja kõnõlõmi võro kiilt, sis omgi võrokiilne jutlus õigõl aol õigõn kotussõn.»

Salumetsa Üllar pand võro kiilde piiblisalmi 107, miä kõnõlõ tuust, et Issandat tulõ kittä – timä om hää.

Üts kullõja olf perän ütelnü, et panõsi keriguopõtajalõ taa jutlusõ iist hindes 4 – olõ-s vika, a saanu viil parõmbalõ, ku kunagi viil piässi tulõma hää juhust umakiilset jutlust pitä.

HARJU ÜLLE

Võromaal käve tsiklimiis-ilmahulgus

KALKUNA MATI

**Minevä kolmapäävä naas
mu mant Rõugõ vallast
Haki küläst Vinnemaa
poolõ sõitma üts esivarki
miis – Saksamaalt peri
tsikliga ilmahulgus.**

Nomaadi olli vanast karakasvatataja, kes käve õnnõ karaga satu kilomeetrit. Nüüt omma Saksamaal vahtõ nomaadi – tsiklinomaadi! Üts sääne eläs Alamb-Saksoonian. Frederik Fellerhoff (42) om 20 aastaga sõitnu vanas säidse tsiklit, käünü Sahaaran, Peloponnosõn ja muial. Muul aol om tä arvudimiis. Säänesama motoull om ka tä naanõ Christiane, raamadukogohõtja.

Ütspäiv karaõ Frederikil mõtõ tetä uma tsikliga ümbreilmareis: sõita läbi Vinnemaa ja Mongoolia, Jaapani, edesi linnukiga Kanadalõ, kävvü Põhja-, Lõuna- ja Ladina-Ameerikan. Edesi põrota Tsiili ja Brasiilialõ. Säält linnukiga Austraalia. Hiina ja Birma es soovitõda minnä: sääle ei kannahõtõda motomihi. A India, Nepaali, Pakistani, Iraani ja Türgü taht tä läbi sõita. Kodo jõud vast katõ aasta peräst.

Inne taad ümbreilmareisõtu võtt Frederik 25 killo maaha: tedä avit rehkendüs, ku pallo tä katõ aasta jooksul rahha kokko hoit, ku tsikli sälän sõit keremb miis.

Naanõ olf Frederiku säändsele sõidulõ vasta ja lubasi esi minnä hoobis umma kallilõ Sahaara kõrbõlõ sõitma, kon tä varramba om Frederikuga kuun mitu kõrda käünü.

Egä päiv kirotas herr Fellerhoff uma veebileheküle pääl www.motornomads-world-tour.de, mis tä om nannü. Säält saa joba lukõ ka tä Võro- ja Setomaa sõitõ kotsilõ. Juttu om tuust kah, midä tä tekõ Võõpson ja Haki külän.

Haki külän käve tä uma Eesti saatja Maimiku Piitrega mitu tunni sannan ja lumbin oiduman. Piitre om Talna korgõmba tehnikakooli oppaja, esi Võõpsost peri ja mõist kõigilõ Frederiku küsumiisile vastada.

Parhilla piäsi herr Fellerhoff olõma uma perädüvõimsa BMW-R80/S raudruunaga – 800 kuubikut! – jo Vinne mulkligõ teie pääl. Soovimi tälle naklu kummi!

MAIMIKU PIITRE PILDIL
↑ Motomehe tsikli.
← Ilmahulgus (hää kätt) luu autori kodoaian.

HARJU ÜLLE PILDIL

HARJU ÜLLE
ylle@umaleht.ee

**Puulpäävä ol' Kubija
laululava ja pedäjidealõ
võrokõisi täüs – edimäne
umakeeline laulu-
pido Uma Pido lei väge-
vä ütidsõ tundõ.**

Üten lauljidõga olf pido pääkontsõrdil 6000 inemise ümbre. «Häämiil om tuust, et pidolõ tulf egän vannud-sõn rahvast, esieränis hää om tuu, et silmä naas pallo nuuri ja latsiga perrit,» kõnõlf pido pääkõrraldaja Ojari Triinu.

«Võro liinan olf kodonõ tunnõ. Ilm olf väega illos, rahvas käve, kai ja kullõlf,» jäi ka pido pääväprogrammi kõrraldaja Laube Kadri rahulõ.

Laulja ja päälkaja edimädsõ Uma Pido kitmisõga

es koonõrda: «Väega hää pido olf!» kitt «Mehe mõtsast» koori liigõ, rahandusministri Padari Ivari. «Lava pääl olf kühl väkev tunnõ, laulja olli kaarõ all ja sääle tekõ helü iks ummamuudu imeht!»

Padar ütelf, et talle nii es miildügi vana laulu nigu «Haanimiis»: «Mullõ miildü Ilvesse Aapo ja Rahmani Jani luu ja Ritsingu Alo tett lugu õkvalt taa pido jaos – neo olli väega ilosa luu ja ma looda, et neo jääseki koorilauljidõ laulukavva.»

«Nii võimast ja ütist tunnõ ei olõ hulga aigu olnu,» hinnaõ Sõmmõrpalõ jahimiis Kauna Toomas, kiä kah miihikoorin laul.

«Helü om är piaaigu joba,» selef mano Sõmmõrpalõ vallavolikogo esimiis Rosenbergi Aivar. «Seol pidolõ näi, et rahvas om ütine.»

«Ma olõ väega rahul, et jõudsõ siia tulla, bussõga Talinast,» ütelf Talna võrokõnõ Kulboki Egge. Timä meelest tulli kõik laulu häste välilä. Tuu, et inne ummi laulõ laulti ka ütitselt Eesti hümmi, pand timä meelest pido häste käümä.

«Niivõrd võimsa ja nii väkev, ma olõ lummatu taast pidost – neo olli ulli, kes es tulõva!» hinnaõ pidotunnõ Loosi külävanõmb Tomsoni Viive, kiä joudsõ joba pido aigu mõnõlõ sugulasõlõ kõlist ja kõnõlda, millest kõgõst nä ilma jäi.

Pidolidsõ löüdsõ, et Umma Pido tulõsi kimmäle viil kõrralda: katõ aasta peräst olnu peris hää.

Kae mano tõisi pidolidsõ
arvamiisi lk 2

Laulmisõs võtva huugu vanõmba...

... ja noorõmba pidolidsõ.

Välläkaibmisõ vanal Võromaal

Timahava suvõl nakkasõ arheoloogi uurma kattõ vana Võromaa liinamäke – välläkaibmisõ tulõva Tilleoron ja Leevi kandin Varõstõl.

«Meil om plaan veidokõnõ uuri Tilleoron Kandsimäe suurt valli, et teedä saia, ku vana tuu või olla,» kõnõlf aoluulanõ Valgu Heiki. «Tuu või olla peri 13. aastagasaa algusõst, a tuu asi om vallalinõ. Kaibsõmi sääle 2005. aastagal – kandsi edimäne, viikingiaignõ vall om palanu, perän om tuud viil päält miitre korgõmbas tett, a kuna, tuud uurimigi.»

Valgu Heiki ütelf, et Kandsimäe vall om peri 8.–10. aastagasaast, elämise jälgi om Tilleoron joba 6.–7. aastagasaast.

Päält jaanipäivä lätt Valgu Heiki ummi abiliisiga Leevi lähküle Varõstõ liinamäke uurma. Tuu liinamäe vannusõst olõ-i parhilla mitte määnestki teedüst.

**Mõnistõ müürü omma
arvada roodsiagsõ**

25. urõkuul kirof Uma Leht tuust, et Mõnistõ mõisajärve süvambas tegemise aigu tulli maa seest vällä seoniaoni tiid-

mälä vana müürü.

Vahepääl käve arheoloog ja Võromaa muinsuskaitõ-inspektri Veldi Martti ütõn keskao asatundja Haagi Arviga noid Mõnistõ müüre uurman.

«Mõõdimi müürü är, a kahõs es lövvä noidõ mant mitte midägi, eski mitte potikiltõ,» kõnõlf Veldi Martti. «Mõtlimi, et vast lövvämi midägi ürikin nimmat 14.–15. aastagasaast peri vasall-liina kotsilõ, a es lövvä. Võtimi kõgõ alomad-sõst kihist hüdsõproovi, tuu vastus olõ-i viil teedä, a arvada olõ-i neo müürü peri vanõm-

bast aost ku 17.–18. aastagasaast.»

Tä selef, et keskao uurja mõistva müüre chitämises pruugituus savikivve suurusõ ja kujo perrä peris kimmäle üteldä, kas neo omma peri keskaost vai roodsi aost. Mõnistõ müüre kivi olli roodsiagsõ vällänagemisõga.

Arheoloogi arvasõ, et tuun kotussõn olõ-i mõtõ kaibma naada, targõmb om lövvetüide müüre kotsilõ arhiivipaprist teedüst otsi. «Seo om mõisaa-luulu teema,» selef Veldi Martti.

HARJU ÜLLE

Saimi esi vägevis!

Võrokõisi hellü om seo kevväi olnu Eestin küländ pallo kuulda. Võromaa om olnu pildi pääl: meist omma kiro-tanu aolehe ja meid omma näüdäni telesaato. Kogoni üts vahtsõnõ film om tett.

Ja kae imeht, seo kõrd ei olõki tuu, miä Võromaalt vällä paistus, midägi kõmulist. Säänest, minkast kõlladsõ lehe kinni võtva. Seo kõrd olõmi pildi pääl uma kultuuriga, uma suurõ laulu- ja rahvapidoga.

Pido läts plaanõ perrä. Rahvast, nii lauljit ku päältkacjit oll hulga. Päältkacjit olõs vast külgi pääle saisma ja mäe pääle saslõkki ostma viil mahtunu, a pingi olli kõik täüs. Lava pääle ei olõs inämb pallo rahvast pressi saanu – kõiki kuurõ ütids ülesastmisõ aigu läts seo rahvagagi küländ kitsas.

Pidost kirota om rassõ, asi om tundõn. Nuu, kiä pidol olli, sai tuu tundõ kätte. Väkev tunnõ oll, vähembält mul ja kõigil noil, kellega juttu trehvisi ajama.

Seos kõrras om Uma Pido läbi. A arvada jää-i seo perämädses võrokõisi umakcelitses laulu- ja rahvapidos. Edimäne pido om är tett ja vällä märgit, määne kujo pidänu taal olõma. Ja nigu nätä oll, säänest muudu kõrraldõ pido läts henge. Suurõlõ hulgalõ võrokõisilõ.

Pulga Jaan kirof mõnõ aasta iist Uman Lehen taa pido mõttõst ja suuvõ sis Põlvalõ jõudu pido kõrraldamisõs. Edimäne pido tulf kül Võro liinan, kuigi algusõn plaaniti taa Põlvan tetä. A tõõnõ Uma Pido piäsi kimmäle õks Indsikurmu pedäjide all tulõma. Jõudu, Põlva!

RAHMANI JAN

UMALEHT

Telmisenummõr 00917

Ilmus egä katõ nädäli takast tõsõpäävä

Toimõndusõ aadrõs: Tartu 48, 65609, Võro

E-post: umaleht@umaleht.ee; info@umaleht.ee

Päätoimõndaja kt: Jan Rahman 78 222 21, 56 606 494
info@umaleht.ee

Keeletoimõndaja: Laivi Org laiivi77@hotmail.ee

Latsinuka toimõndaja: Mariko Faster 56 213 177
mariko.faster@gmail.com

Välläandja: Võro Selts VKKF

Trükjä: AS Võro Täht

Leht Internetin: <http://www.umaleht.ee>

Lehe välläandmist tugõva:

Riiklinõ programm «Lõunaesti kiil ja kultuur»

EESTI KULTUURKAPITAL

Hoitkõ silm pääl tuul, midä ti kodokandin ehitämä naatas!

Kellele jääs järveviir?

Eestin om väega hulga järvi, meil Võromaal omma egän ürgoron viisilmäkese. Tuu pääle mõtõldõn uurõ ma Rāpinā aianduskooli keskkunnakaitsõ eriala lõputüü jaos Kanepi valla järveviiri – midä om sinnä ehitet, määndside säädüisi perrä ja kas kõgõga piässi iks peri olõma.

Inemise tiidvä väega veidü ja tundva veidü huvvi egäsugutsidõ planceeringide vasta. Meil Lasval vallon tetäs kah parhilla üldplanceeringut. Ma esi käve edimädsel kokkosaamisõl, kon näüdäti tuu kotsilõ kaarti. Sääl oll väega veidü inemiisi.

Taha inemiisile süäme pääle panda – tundkõ huvvi uma vala üldplanceeringu vasta! Tuu pand kõik paika, midä ti vallon ehitämä naatas, ka tuu, midä tetäs õkvalt ti maja takan vai tuu järve veeren, kohe ti olõti harinu tsuklõma käümä.

Ärke jätke tuud ahtakõsõ tsõõri inemiisi otsusta, määne maa jäetäs elomaiu ehitämises, kohe tetäs puhkamiskotus kõigi jaos ja pandas paika, määndse järve veeren om laemba maa pääl ehitämise är keelet. Mi uma küläga võitlimi, et Paidra järve viirde vahtsil elämiisi ei tulõs. Parhilla tetäski Lasva valla üldplanceeringut ja kimmähe panõmi ette, et Paidra järve veeren tulõs tuud maaverekeist, kohe chitā ei tohe, laembas tetä.

Niisama olnu õigõ, et ku inemine ost hindäle maatükü vii veeren, sis tä iks tiid, midä ja kohe sääl chitā võit ja midä ei.

Harilikul inemisel om tuust asast küländ rassõ pilti saia. Järvi viirde ehitämise pandva paika kuus säädüst ja neo omma peris rassõ.

Luudusõ kaitsmisõ kotussõ päält om näist kõgõ tähtsamb luuduskaitsõsäädüs, miä pand paika, määndse järve veeren ku lagja tuu maari-ba om, kohe chitā ei tohe. Näütises alla 10-hektärilidse järve puhul om tuu muido 25, a mõtsamaa puhul 50 miitret. Suurõmba järve veeren tohe-i chitā järveveerele ligembäle ku 50, mõtsamaa pääl 100 miitret.

Midä sis om tett Kanepi valla järvi veeren, midä ma uma tüü jaos hoolõga uurõ, näütises Vähkjärve lõunaperve pääl, midä egäüts või esi kaia, ku Võrolt Tartolõ sõitõn tii Jõksi ja Vähkjärve vaihõlt läbi lätt.

Mu meelest omma neo maja sääl külh sündümälä vällänägemisega, a chitedü iks ilosahe chitõskeelõtsõõrist vällä.

A üte vahtsõ elomaja lupa keskkunnaministri uma käskkiräga chitā chitõskeelõtsõõri sisse. Mu meelest olõ-s õigõ tuu maja ehitämises eräle lupa anda – luuduskaitsõsäädüs om jo mõtõld luudusõ, mitte inemise kaitsmisõs. Tuuperäst ei olõ ma peri luaandmisõ põhjõndusõga, et kavvõmbalõ chi-

TAMRA AVE, keskkunna-opilano

tämine lätt kallimbas ku õkvalt järve viirde. Önnõs olõ-i Kanepi vallon säändsit lupõ pallo ant, önnõ üts viil Jõksi järve viirde.

Inemise ei tiä tuud kah, kuna nä võiva järven tsuklõman kävvü, ku tsuklõmisõ kotus om mõnõ inemise maa pääl. Tuu kotsilõ om väega lihtsä kõrd:

ku järvi om avaligun pruugin olõvidõ järvi nimekirän, sis piät järveveere umanigu lubama kõigil vii veeren kävvü kooni neli miitret järvest. Tõsõlt puult piät järve veeren kõndja ka esi viisaga olõma: et ei tükü tõsõ inemise hoovi pääle, ku saa ümbre minnä.

Kanepi valla üldplanceering om mu meelest häste kokko pant ja sääl om täpsele kirän, määndse järve viirde või viil midägi chitā ja kohe ei või inämb kunagi midägi mano tetä. Kukki Kanepi vallon om järvi pallo, om sääl ammõtligult kirja pant önnõ üts rikmine. Inemine chif Uiakatsi järve viirde õkvalt vii piiri pääle majakõsõ. Päält vallaga vaidlõmist sai umanik arvu, et tulõ iks maja, midä tä paadikuuris nimmas, kavvõmbalõ är vitä.

Samal aol om säädüisi seen mulkõ: näütises chif tuusama miis hindäle tandsuplati suurusõ käsipuiõga «paadisilla» ja säädüse perrä tuud keeldä ei saa. Sammamuudu saa-i keeldä tuud, et vii veeren sais

tsõõrõ vai pontoonõ pääl majakõnõ. Vai sann.

A ku iks pikembät aigu šampoonivett järve laskõ, sis kaus järvi viil mi cloaol kinni. Taus hindäle selges tetä, mis järvele hää vai halv om.

Küsse uma tüü jaos ka Kanepi kooli nuuri käest, midä nä arvasõ chitõskeelõtsõõrõst. Suurõmb jago üteli, et säändsit tsõõrõ om vaia ja nä omma parralt suurõ. Tuu näütäs mi ütiskunna ülest arvamist, et luudust tulõ hoita. Samal aol omma mi inemise säädüse-kullõja: lõüti, et ku keskkunnaministri saa lupa keelet maa pääle midägi chitā, jo sõs om tuu kah õigõ.

Küsse ka tuud, et ku tahetas mõnõ järve viirde suurõmbat elämiskotust tetä – midä tohe-i tetä – sis kas tuud võisi lupa, ku tuu iist häste mastas. Suurõmb jago noorist arvas, et ei või, a osa oll säändsit, kiä ütli, et ku iks väega pallo mastas, sis või. Mu meelest näütäs tuu, määne om mi ütiskund – om olõman väiku jago inemiisi, kelle meelest või rahaga kõik kinni massa.

Mis mullõ tüüd teten selges sai: inemise ei tiä kõgõ lihtsambit asju – kuis umma solki vällä laskõ ja ku kavvõl lumbist vai kaost tuud tetä või. A tuud kõkkõ võit küssü uma valla ammõtnigõ käest. Muidogi pidänu keskkunna hoitmist inämb oppama ka koolin ja vähembält nuu lihtsambä asa joba latsilõ selges tegemä.

Pidolidsõ Umal Pido: illos kiil, ilosa laulu ja hulga rahvast!

Uma Lehe suvõreporteri uurõ Umal Pido inemiisi käest, kuis pido miildüs ja kas võinu säänest pito viil kõrralda. Küsse ja pilte tei PEEDOSAARÕ KAISA ja KADAJA TÕNIS.

Krista (36), huvijuht Võrolt: «Siin om väega pallo rahvast, väega illos kiil, väega ilosa laulu, väega torõda oppaja, ja ülepeä kõik om väega illos. Pito võisi iks viil tetä, kõik om tegelõgult väega häste.»

Anne (17), opilano Parksepäst: «Häste kõrdalännü pido, pallo rahvast om, esi lõõmi ka ütē. Kas säänest pito võisi viil kõrralda – ma arva, et võisi olla rohkõmb esisugumaidis stiile, kõigilõ midägi.»

Kalda Indrek (47), muusigamiis: «Pido lätt häste, illos om. Ainumanõ hädä, et helüvõimu om veidü. Ku nii pallo rahvast kokko tulõ, sis võinu taad pito viil tetä.»

Allar (20), aotijnä ja Kristina (20), opilano Võrolt: «Pido om väega hää: kodokant, uma inemise lava pääl, tands võisi kah olla. Võisi säänest pito iks viil tetä.»

Ravva Tiit (48), muusigaoppaja Võrolt: «Pido oll äge, mis tah kõnõlda, esieränis naa ühendkooi lauli häste ja latsikooi kah. Ma kuuli, et katõ aasta peräst omgi sääne plaan vahtsõst kõrralda taad pito Põlvan. Eks sis mõtõldas jäl midägi huvitavat vällä, täämbä oll külh põnnõv.»

Süüdeni Priit (43), Võro vallavolikogo esimiis (kural), Ruuda Georg (48), Võro vallavanõmb: «No loomuligult miildüs, seo küsumine olõ-i sündsä põra! Seo om nii ülev, seo tunnõ, mis meil lauldõn sääl

kaarõ all oll: taad mõistaki-i seletä, ja helü om kah är. Ei mälehtägi viimätses kün-nest aastast, et rahvast olõsi Kubjal nii pallo olnu ku täämbä. Kimmähe võinu viil kõrralda säänest pito.»

Langa Merle (18), opilano Võrolt: «Iks miildüs, tan om pallo rahvast ja pallo päältkacjit. Ma arva, et võisi viil säänest pito tetä, egä aasta võisi olla. Kõik miildü, ma ei arva, et taa pido man midägi muutma piäsi.»

Riitsaarõ Evar (39), loomigulinõ tegeläne Obinitsast: «Miildüs ja tävveste tarvilik pido, ammu olnu jo aig seo pido jaos. Loomuligult võisi viil kõrralda. Ma arva, et pidol võinu vanna ja vahtsõt kokko panda: egä sis tulõ-i önnõ vanno laulõ ja vanno kombit kaia, aig lätt jo edesi, võisi säält ka midägi võtta, mis om hää.»

Pedäjä Ago (44), tüüldä inemine Hurda küläst: «Viimädsõ pääl! Sa kae esi, ku pallo rahvast om platsi tulnu! Mul hindäl oll mundri peräst tegemist nii pallo, et jõvva es kõikõ päält kaia ja kullõldagi, viimädsõ neli laulu sai ütē laulda.»

Sõrmusõ Pille (27), oppaja Parksepäst: «Om hää laul ja hää seltskund, säänest pito võisi viil tetä külh, önnõ võisi viil rohkõmb rahvast olla.»

